

יתרו ב

והנה סיפור זה מובא בירושלמי בהמשך להדרש "שבת לה" — שבות כה' ", ומובן מזה דגם הזהירות מ" מחשבת מלאכה — במדת חסידות — היא שייכת להלימוד "שבות כה' " ,

דהנה כמו ד'עלמין דאתגליין גב' ראו וחיים מהתגלות שנתגלו כחות והמשכות הנעלמות ששנתגלו "נק" ראות בשם מאמרות ודבר ה' ורוח פיו כמו אותיות הדיבור באדם עד"מ",

כך "עלמין סתימין דלא אתגליין הם המתהווים וחיים וקיימים מכחות

שוחה (במוצ"ש) — שאו ה"ז בדוגמת המתענה בשבת מפני שמתענג בזה (ש"ע אדה"ז אור"ח סרפ"ח ס"ז, וראה שו"ע שם ס"ב). וראה לקמן הערה 10. ועצ"ע.

(6) ראה בפ"מ שם.

(7) וכמוכח גם בפסיקתא רבתי (שם) שדרש עה"פ "שבת לה" אלקיד: " א"ר אייבו שבות מן המחשבה א"ר ברכי מעשה בחסיד אחד כו'.

(8) גם בבבלי (שבת קנ"ב) מובא ה"מ"ע שה בחסיד א' כו' — שה' נזהר גם במח' שבה (ראה בתדא"ג מהרש"א. חכמת שלמה שבת שם. ס"ז אור"ח ס"שז סק"ד, ועוד). אמנם בבבלי מובא ה"מ"עשה בחסיד א' " בהמשך להמשנה "אין מחשיכין כו' " (ולא לשביתה מדיבור) (עיי"ש בגמרא), ובירור שלמי בא בהמשך לאיסור דיבור

— כי בבבלי השביתה ממחשבה היא זהירות נוספת בענין המלאכה; משא"כ לה" ירושלמי שתוכן ב' הענינים — שביתה מדיבור וזהירות במחשבה — חד הוא — "שבות כה' ".

(9) שער היחודה"א פי"א (ע"פ המבואר שם — מובנות כמה שאלות ויש לתחך בהמחלוקת שבין הרמב"ם (מורינ' ח"א ס"פ סה) והרמב"ן (בראשית א, ג) להראב"ע (שם). וראה בחי' שם).

א. מהכתוב שבעשה"ד: "שבת לה" אלקיד" למדין בירושלמי: "שבות כה' מה הקב"ה שבת ממאמר אף אתה שבות ממאמר" — היינו שגזרו חכמים שביתה מדיבורים בעניני מלאכה וכו' בשבת ואסמכוה אקרא "שבת לה" אלקיד — שבות כה' ", דכשם שעל האדם לשבות ממלאכה "כי ששת ימים עשה ה' את השמים כו' ויגה ביום השביעי" , כך צריך לשבות מדיבור כי "הקב"ה שבת ממאמר".

להלן איתא בירושלמי שם: "מעשה בחסיד אחד שיצא לטיול בכרמו ב' שבת וראה שם פירצה אחת וחשב לגודרו במוצ"ש, אמר הואיל וחשבתי לגדרה איני גודרה עולמית כו' ", והיינו דמדת חסידות ("חסיד") לזהר גם ממחשבת מלאכה.

(1) פרשתנו כ, י.

(2) שבת פס"ו ה"ג. וראה גם פסיקתא רבתי פכ"ג ג.

(3) ראה פני משה וקה"ע לירושלמי שם.

(4) פרשתנו שם, יא.

(5) ראה רד"ק ישע"י נח, יג.

ואף שמשום עונג שבת מצוה שלא להר" הר כלל בעסקיו אלא יהא בעיניו כאלו כל מלאכתך עשוי" (שו"ע אור"ח ס"י שו ס"ח. שו"ע אדה"ז שם סכ"א) — הרי מצד מדת חסידות יש בזה (לא רק העדר העונג, אלא) גם העדר השביתה ממלאכה. ורק מטעם זה מקום לקבל ע"ע "איני גודרה עולמית" — בדוגמא שבעשית מלאכה ממש אסורה עליו עולמית — שו"ע אדה"ז אור"ח ר"ס שיח. (ראה בפ"מ שם. חכמת שלמה וס"ז שב' הערה 8).

— ועוד נפק"מ: באם לא יכול לפעול בעצמו שיהא "כאלו כל מלאכתו עשוי" ובמילא מצטער באם לא יהרהר איך לע'

מעשה אינו חשיב מעשה, ולכן אין
אנו מצווים מדאורייתא על שביתה
מהדיבור כ"א על השביתה מהמעשה
וכו'. ואעפ"כ יי בדברי קבלה נאמר יי
ודבר דבר, כיון שמ"מ שביתה הקב"ה
הי' ממאמר וכמ"ש בירושלמי מה
הוא שבת ממאמר אף אתה שבות
ממאמר כו'".

אבל לכאורה עדיין חסר ביאור:
מכיון שמדאורייתא אין אנו מצווים
על שביתה מהדיבור כיון שמדיבורו
של אדם אין מתהווה מעשה; והיינו
שאין השתוות בין דיבור האדם ל"
דיבורו של הקב"ה שחשיב מעשה
ממש" יי — מדוע אסרו חכמים דיבור
בשבת מטעם "שבות כה"?

ג. ויובן בהקדים המבואר בסיום
ספר התניא בענין הזהירות בדיבור
בשבת וז"ל: "וגם יזהר מאד שלא
לשוח שום שיחה בטילה ח"ו... כי
בכל המצות יש פנימיות וחיצוניות,
וחיצונית מהשבת הוא שביתה מעשי'
גשמית כמו ששבת ה' מעשות שמים
וארץ גשמיים, ופנימית השבת היא
הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה
בה' אחד כמ"ש שבת לה' אלקיך וזו
היא בחי' זכור. ובחי' שמור בפנימיות
היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו
ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו
בהם שמים וארץ גשמיים כו'".

וצלה"ב:

(א) לבאר טעם הזהירות מדיבורי

- (11) באוה"ת בראשית שם מסים באו"א:
רק מד"ס הוא שלא יהא דבורך של שבת
כדבורך של חול.
- (12) ישעי' שם.
- (13) אוה"ת שמות שם. וראה ב"ר פמ"ד,
כב (הובא באוה"ת שם): מאמרו של הקב"ה
(חשוב) מעשה.

והמשכות נעלמות כמו אותיות המח'
שבה שבנשמת האדם עד"מ" —

וביום השביעי הרי שבת מכל
מלאכתו אשר עשה — גם מעלמין
סתימין.

וצריך ביאור: מכיון שנקודה התי'
כונת בחיוב שביתה האדם בשבת
מכל פעולותיו במעשה, דיבור ומח'
שבה היא מפני שהקב"ה שבת מכל
מלאכתו במעשה, דיבור ובמחשבה יי
— "שבות כה" למח' חלוקין הן ב'
איסורן: עשיית מלאכה אסורה מה"ת,
דיבור — מד"ס יי, והזהירות במח'
שבה אינה אלא מדת חסידות?

ב. והנה טעם החילוק שבין ה'
שביתה מעשיית מלאכה להשביתה מ'
דיבור, מבאר הצ"צ באוה"ת יי: "ה'
שביתה מהדיבור של הקב"ה זהו כמו
שביתה מעשי' כיון שמדיבורו של
הקב"ה נעשה מעשה כו' משא"כ די'
בורו של אדם שאין מתהווה מהדיבור

9* ידוע דבשבת מחדש בטובו מע"ב
מבחי' המהשבה ושובת רק מעשי' ודבור
(לקו"ת דברים סו, ג. ובכ"מ)
— אבל עכצ"ל שבוה הכונה לא לעשי'
שבמח' (שבוה נבראו עלמין סתימין —
ראה אגה"ק סו"ס יט), ולהעיר מאופן חיות
העולמות בר"ה (ראה סידור ש' התקיעות
רמז, ג) שחל להיות בשבת. ואכ"מ.
(10) שלכן "בנ"א שטיפור שמועות כו'
הוא עונג להם מותר לספרם בשבת" (רמ"א
סש"ז ס"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ב).

בשירי קרבן לירושלמי שם: כ' הי"מ
אע"ג דבהרי"א כתוב ממצוא חפצך ודבר
דבר נוחא לי' למילף מדאורייתא, אבל י"ל
דכונתו רק ל"מילף מדאורייתא" ולא שאסור
מדאורייתא. וראה תו"ת כאן. (אבל ראה
תוס' שבת קג, א ד"ה ודבור. וראה השקו"ט
באיסור מו"מ — בשד"ח דברי חכמים ספ"א
(כרך ט' ע' 3758 ואילך)).

10* שמות כרך ו' ס"ע ב'חשב ואילך.
וראה אוה"ת בראשית ע' 50 בהג"ה.

מחשבה ודיבור ענינם בהאדם עצמו — להביא שכלו ומדותיו לידי התגלות — המחשבה היא גילוי שכלו ומדותיו לעצמו, והדיבור הוא גלגול שכלו ומדותיו לזולתו.¹¹

אמנם בפרטיות — חילוק גדול בין מחשבה ודיבור (בשייכותם למעשה): אותיות המחשבה הן רוחניות ודקות ואין להן שייכות למעשה, ולכן ענינה של מחשבה הוא רק בהאדם עצמו ואין באפשרותה לפעול בהזולת; משא"כ אותיות הדיבור הן אותיות גשמיות (הבל גשמי ש"נצטייר" לאותיות א, ב כו' ע"י ה' מוצאות הפה, עקימת שפתים וכו') ונפרדות מהאדם, ויש להן שייכות וקירוב למעשה, ולכן ביכולת הדיבור להכריח פעולה,¹² וכמחז"ל¹³ בלאו דמחמר — וע"י דיבורו של מלך מתנהגים כל עניני המדינה, כמ"ש¹⁴ "דבר מלך שלטון".

אולם המחשבה אין לה שייכות ל-פעולה. כי אף שהחלטת האדם במחשבתו מביאה לפעולותיו אין לה מחשבה — שהיא רוחנית, שייכות ו"קירוב" לפעולותיו.¹⁵

הפסיק" (לקו"ת ר"פ בלק, ועוד).

(16) תו"א נ, א. לקו"ת ויקרא נג, א. ובכ"מ.

(17) ראה ד"ה וידבר גו' במדבר סיני המשך תרס"ו (ע' רלא): מהדבור דלמטה יכול להיות ג"כ איוה התהוות וכו', עיי"ש.

(18) ע"ז טו, א. (ראה שו"ע אדה"ז סרס"ו ס"ד, שבת קנ"ג ב ואילך). וראה ג"כ ירוש' כלאים (פ"ח סה"ב), וראה לקמן בפנים ס"ה — אבל דתמורה (ג, ב) "דבדיבורו עשה מעשה", ה"ז רק "שעושה מחולין לקדשים" (רש"י שם).

(19) קהלת ח, ד.

(20) ראה המשך תרס"ו שם (ע' רלב) וגם מה שהמחשבה גורם עש' בהאדם עצמו הוא ע"י השתלשלות כח הדיבור.

חול בשבת מספיק לכאורה לפרש דבחי' "שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים" — אבל מפשטות הל' בתניא משמע¹⁶ דיש לזה שייכות למ"ש לפני זה דמצות זכור בפנימיות היא "הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה בה' אחד"?

(ב) מסיים אדה"ז: "כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהס שו"א גשמיים" — ולכאן, לענינו (שביתה מדיבור בשבת) נוגע רק כללות הענין "ששבת ה' מיו"ד מאמרות", ומה נתוסף ע"ז דע"י יו"ד מאמרות אלו נבראו בהם כו'?"

ואדרבא: עפ"י הנ"ל, ד"לכן אין אנו מצויים מדאורייתא על שביתה מהדיבור" מכיון ש"דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה" — הרי הוספה זו (שהקב"ה ברא שו"א גשמיים ע"י המאמרות) מדגישה את אי-ההשתאות בין דיבור העליון לדיבור האדם, היינו שזוהי ראי' לסתור?¹⁷

(ג) מהו הדיוק בזה שמוסיף: "ה' שביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה'... שו"א גשמיים"?

ד. והביאור בכ"ז:

בג' כחות הנפש מחשבה דיבור ומעשה שונה כח המעשה מב' הכחות מחשבה ודיבור: ענינו של כח המעשה הוא פעולה בדבר שחוץ ממנו, והיינו שכח המעשה נפרד מהאדם ומתלבש ופועל בדבר שחוץ ממנו¹⁸; משא"כ

(14) ובפרט שבנוגע ל"חיצוניות מהשבת" מבאר רק בחי' שמור — "שביתה מעש' גשמיית", ולא בחי' זכור — "מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת בדברים" (רמב"ם רפכ"ט מהל' שבת, שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רע"א).

(15) וכידוע בענין אף עשיתיו — אף

(ומשני) שאני עדים זוממים דישנם בראי'". ומבואר בתוס', דקושיית ה' גמרא אינה על הדין דמגדף — כי מגדף דלא קעביד מעשה בדיבורי', אין מקום לדמותו להחסמה בקול' שע"י דיבורו קעביד מעשה; אלא ה' קושיא קאי על דין עדים זוממים "דבדבוריהו מתעביד מעשה שמתחייב הנדון".

אבל לכאורה לפי סברת התוס' הנ"ל — שהטעם דחסמה בקול נחשב מעשה (אינו בשביל הדיבור עצמו, אלא) שע"י דיבורי' קעביד מעשה (ועד"ז בעדים זוממין "מתחייב הנדון") — מה מתרץ בגמרא "שאני עדים זוממים דישנם בראי'" (ופרשי': עיקר חיובא בא ע"י ראי' שמעידין שראו וראי' לית בה מעשה²¹): הן אמת שראי' לית בה מעשה²², אבל סו"ס עי"ז מתעביד מעשה — שמתחייב הנדון, ומאי שנא מחסמה בקול דחשיבא מע' שה לפי שע"י דיבורו נעשה מעשה?

ו. והביאור בזה: אין כוונת התוס' שהאדם נענש על מעשה שנעשה ע"י אחרים (אלא שהוא הי' סיבה וגורם לזה)

[הטעם: אין עונשים מלקות אלא אם כן האדם עובר לה"ת ע"י מעשה שלו²³, ולכן בנדון' שזהו לא עשה מעשה (רק גרם שהבהמה תזקוף את ראשה ותדוש בלי אכילה) אין להלקות

ה. וחילוק זה שבין מחשבה לדיבור מצינו גם בהלכה:

אי' בגמרא²⁴: אתמר חסמה בקול ("כשהיתה שוחה לאכול הי' גוער בה"²⁵) כו' ר' יוחנן אמר חייב (משום "לא תחסום שור בדישו"²⁶) עקימת פיו היא מעשה ("והוא לי' לאו שיש בו מעשה ולוקין עליו"²⁷). ר"ל אמר פטור קלא לא היא מעשה.

ובתוס' הקשו²⁸: תימא דבפ"ג ד' שבועות אמר ר' יוחנן אומר הי' ר"י משום ר"י הגלילי כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם, והלא ר"י גופי' קאמר הכא דעקימת שפתיו הוי מעשה וא"כ נשבע וכו' אמאי מחשיב אותן לאו שאין בו מעשה. וי"ל דלא קאמר ר"י דעקימת פיו הוי מעשה אלא הכא משום דבדיבורי' קעביד מעשה שהולכת ודשה בלא אכילה וכו'.

ולכאורה: הרי מפורש בגמרא טעמו של ר"י ד"עקימת פיו הוי מעשה", ולפי פ' התוס' החיוב הוא לא מחמת עקימת השפתים שנחשבת מעשה, כ"א משום דבדיבורו — הבהמה עושה מעשה?

להלן הביאו בתוס' קושיית הגמ' (במס' סנהדרין²⁹): על דברי ר"י ד' עקימת שפתיו הוי מעשה — איך קאמר דמגדף ועדים זוממים "אין בהם מעשה": "והוא חסמה בקול לר"י חייב,

(21) ב"מ צ' ב' סנהדרין סה, ב.

(22) פרש"י ב"מ שם.

(23) תצא כה, ד.

(24) שם ד"ה ר"י אמר. סנה' שם ד"ה הואיל. שבועות כא, א ד"ה חוץ מנשבע.

וראה גם ח"י הרמב"ן ב"מ שם. נמוקי' שם.

ח"י הרשב"א שבועות שם.

(24*) שם.

(25) כך פרש"י, אבל הרמב"ן (במלחמת ה' לסנה' שם) כ': דמאי ישנו בראי' והלא דבורן גרם להם ולא ראיתם והם לא ראו מעולם מה שאמרו שהרי זוממין הן (וגורס "וישנם באיה" כברייתא וכו').

ולפרש"י וכו' הפי' ב"ישנם בראי'" דע' דים זוממים לוקין על שקר שבגזר ראי'.

(25*) עיין שבת (קנ"ג, ב): דעביד מעשה בגופי'.

שעשיות שלו הן חוץ ממנו, ולכן מחשבתו שהיא רוחנית — אינה ב"סמיכות" וקשורה להן, משא"כ די-בור.

אבל הקב"ה, הרי גם מחשבתו ית' פועלת ובוראת — והחילוק הוא רק באופן הבריאה: דמחשבתו ית' לה-יותה בהעלם יותר, נבראו ממנה עול-מות "נעלמים" — רוחניים, ומדיבורו להיותו בגילוי יותר, נברא ממנו עוה"ז הגשמי.²⁷

עפ"י מובן שענין המחשבה בהאדם למטה אין בה דמיון והשתוות להמח-שבה כמו שהיא אצל הקב"ה, דהרי מחשבתו של האדם אין באפשרותה לפעול דבר בהזולת; אבל דיבור הי-אדם, מכיון שביכולתו להכריח מעשה (וכנ"ל ס"ד), הרי יש בו צד השתוות, כביכול, לדיבורו של הקב"ה.

— ועם היות שגם דיבורו של האדם אינו דומה ממש לדיבורו של הקב"ה, שהרי "דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה ממש שבו וע"י נעשה העשי"י".²⁸ ודיבורו של האדם אינו אלא גורם מעשה של הזולת, אבל אינו עושה מעשה בדיבורו — בכ"ז יש ביניהם השתוות בענין של פעולה.²⁹

ח. ועפ"י יש לבאר טעמי החילוקים שבין שביתת האדם בשבת ממעשה

את האדם עבור המעשה דאתעבידא ע"י הבהמה בסיבת דיבורו]

אלא כוונתם היא: כשהאדם פועל מעשה בדיבורו, הרי מכיון שהמעשה בא רק ע"י דיבורו של האדם, הרי זה המשך הדיבור, חלק ממנו — שהרי בא מכת הדיבור גרידא — ולכן אי"ז דיבור לבד, אלא "יש בו (— בה" דיבור עצמו) מעשה" — מעין דוגמא לזה מעשה שלוחו של אדם (ובפרט לפי ההסברה שרק המעשה היא דה"משלח³⁰)

וזהו גם תוכן דברי ר"י "עקימת פיו הויא מעשה": זה שהבהמה נחסמת ע"י קול האדם הר"ו עשיית האדם, כי מכיון שקולו בא ע"י "עקימת פיו" — פעולה גשמית הקרובה ושייכת למעשה, הרי הפעולה (דהבהמה) ש-באה עי"ז ה"ו המשך העקימה.

ולכן שייך זה רק בדיבור, אבל מעשה שנגרם ע"י מחשבה שהיא רוחנית אין המעשה הממשל דהמחשבה ושייך אלי' כי הוא נפרד לגמרי ממנה, כנ"ל. — דוגמא לדבר בשליחת שצ"ל השליח בדומה להמשלח מה אתם בני ברית אף שלוחכם.³¹

ולכן בעדים זוממים "שישנם בראי" — אף שע"י אתעבידא מעשה, א"א לה *** להצטרף להראי' שתחשב יש בה מעשה.

ז. אולם ההפרש הנ"ל שבין מח-שבה לדיבור הוא רק באדם התחתון

(26) ראה לקח טוב (להר"י ענגעל) בתחלתו.

(26*) קדושין מא, א.

(26**) שהיא "חלות" תקיפה כ"כ דיכולה לבטל מציאות (לענין דערכין — ערכין פ"א מ"ג, וכיו"ב).

(27) בלשון הקבלה וחסידות (ראה לעיל בפנים ס"א): ממחשבה נבראו עלמין סתיר מין ומדיבור עלמין דאתגליין (שעהיו"א פ"א, תו"א סט, ד, עא, א. לקו"ת בלק סו, ג ואילך, שבת שובה סו, ב, ועוד).

(27*) נסמן לעיל בהערה *10, 13.

(28) ראה בכ"ז בארוכה בהמשך תרס"ז שס. ושם מפרש שלכן נאמר "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", כי בדיבור יש קצת התדמות, עיי"ש. וראה לקו"ת שה"ש יו, ג"ד. אה"ת במדבר ע' צה ואילך.

לשבתה מדיבור ומחשבה:

כללות טעם השביתה בשבת מפורש בקרא "כי ששת ימים עשה ה' גו'" — ולכן צריך האדם לשבות מפעולות מעשה. ומכיון שכן, עם היות ששביתה הקב"ה מבריא העולמות היא ע"י ששבת גם ממחשבה³¹ ודיבור, מ"מ מאחר שבגדרי האדם אין מחשבה ודיבור פועלים מעשה, אין השביתה ממחשבה ודיבור בכלל הציווי לשבות מעשיית מלאכה.

ומכל מקום, מכיון שיש איזה דמיון והשתוות בין דיבור האדם לדיבורו של הקב"ה — דגם דיבורו של האדם יכול להכריח פעולה, כנ"ל, לכן רז"ל האוסרים גם ענינים הדומים לאיסורי התורה, הוסיפו וכללו גם השביתה מדיבור בכלל "שבות כה".

ואם כי גזירת חכמים לשבות מהדיבור (אינה רק שישבות מדיבורים המכריחים מעשה, אלא גם) הוא מדיבורים בעניני מלאכה וחול וכיו"ב, ולכאורה איך יתכן לאוסרם מטעם "שבות כה" —

הרי מכיון דזה שדיבורו של אדם משתווה קצת לדיבורו של הקב"ה — מצד מהותו של הדיבור (אשר להיותו גשמי שייך וקרוב הוא למעשה), לכן אסרו חכמים הדיבור גם אם אינו פועל מעשה, דהרי במהותו הוא ענין שבאפשרותו להביא לידי מעשה.

[ומצינו דוגמא לסברא זו בהלכה (ובענין הנ"ל דלאו שאב"מ): ידועה שיטת המגיד משנה³² (בדעת הרמב"ם) דלאו שיכולים לעבור עליו ע"י מעשה גמור, הנה גם כשעוברים עליו שלא

ע"י מעשה לוקין עליו; וכתבו האחרונים³³, דכלל זה הוא רק אם עובר על הלאו (עכ"פ) ע"י דיבור שהוא קצת מעשה, אבל אם לא ה' שם אפילו דיבור — אף שיש לו מחשבת עבירה (כגון המשהה חמצו בפסח ורוצה בקיום חמצו) אינו לוקה.

וי"ל הביאור בזה: אף שדיבור זה עצמו לא גרם מעשה³⁴, בכ"ז מכיון שהדיבור הוא "עכ"פ קצת מעשה"³⁵ — בגדר לגרום מעשה, שפיר מעניינים שים עליו דחשיב כ"יש בו מעשה"; משא"כ מחשבת עבירה שאינה בגדר מעשה כלל, אינה נכנסת בהגדר ד"יש בו מעשה".

ולכן גזרו חכמים שבות מהדיבור מטעם "שבות כה", כנ"ל.

אבל בנוגע למחשבה, שאין לה דמיון כלל למחשבתו ית', אין מקום לאוסרה גם מד"ס; אמנם "חסיד" שעושה לפנים משורת הדין³⁶ ודבוק בהקב"ה זהיר גם ממחשבת מלאכה, דמאחר שבפועל שבת הקב"ה ממחשבה, הנה מצד הדבקות בדרכיו ובמידותיו: מה הוא כו' אף אתה כו', הוא שובת גם ממחשבתו³⁷.

(31) גוביי מהד"ת חאו"ח סע"ו. מלא הרועים ערך לאו שאב"מ אות ח.
(32) לדעת כמה אחרונים (הובאו בש"ח (כרך ב) מערכת ל כלל יב) דגם המ"מ ס"ל (כחילוק התוס') דצריך דיבור שע"י נעשה מעשה — אבל ראה בש"ח (שם) שהוכיח מלשון המ"מ עצמו דלית ל"י חילוק זה.
(33) גוביי שם.

(34) ראה נדה יז, א ותוס' שם ד"ה שורפן. — אבל כמה דעות ב"חסידי" ועד להמבואר בחיקונים כו' (הובא בתניא סס"ז); איזהו חסיד המתחסד עם קונו כו', וראה לקמן הערה 43.

(35) ע"ד המבואר בלקו"ש חידושי ע' 61 ואילך בענין ד"ובו תדבוקן" שהוא

(29) ראה לעיל ס"א ובהערה 9.

(30) ה"ל שכירות פ"ג ה"ב.

נעוץ סופן בתחלתן: "משביעים אותו
תהי צדיק כו":

דהנה ידועה הקושיא יי, איך מהני
שבועה ("תהי צדיק כו") להנשמה
על הגוף ויצה"ר, שזהו דבר שאין
ברשותו כ"כ ולא בא לעולם עדיין.
ומבאר הצ"צ יי, כי ע"י השבועה
"ממשיכים ומאירים על חלק הנשמה
שבגוף מבחינת מזלי" יי, היינו ש-
השבועה מעוררת (כחות הנעלמים)
המקיפים של האדם שיאירו בגילוי
בתוך חלק הנשמה המלוכש בגופו,
ובכח זה ביכלתו להתגבר על הגוף
והיצה"ר כו" יי.

ונמצא שגם בהתחלת התניא מוד-
גשת השייכות בין דיבור למעשה, פי
המדובר הוא בשבועה שהיא "דיבור"
שבגדר "מעשה", שע"י מתקשר האדם
עם ה"מעשה" שנשבע עליו יי, עד
שמוכרח הוא לקיימו יי (ע"ד הנת"ל
בדיבורו של מלך).

יא. ג' חילוקים הנ"ל במלאכת

ט. ועפ"י כהנ"ל יתבארו הדיוקים
הנ"ל (ס"ג) בדברי אדה"ז בסיום ה'
תניא:

כוונת אדה"ז היא: א) לבאר טעם
האיסור "שלא לשוח שום שיחה בטילה
חו", ב) לבאר למה שייך זה רק
בדיבור ולא במחשבה, ולכן הזהיר
בפירוש על הדיבור (ולא על המחשבה).

ולכן מדייק דבחי' שמור בפנימיות
היא "שביטה מדיבורים גשמיים כמו
ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו
בהם שו"א גשמיים" — ומבאר בזה
א) טעם הזהירות מדיבור: להיות
שדיבור האדם הוא גשמי ולכן באפ-
שרותו להכריח מעשה, ה"ה דומה בזה
כביכול לדיבורו של הקב"ה, דלהיותו
"קרוב" למעשה נתהו ממנו שו"א
גשמיים — ולכן צריך לשבות "מדי-
בורים (שהם) גשמיים". ב) טעם זה
אינו שייך במחשבה: ענין המחשבה
אצל האדם אין לה קירוב למעשה,
ולכן אין לה דמיון למחשבתו של
הקב"ה שנבראו ממנה עולמות (רוח-
ניים).

י. ועפ"ז מובן בדא"פ הקישור של
סיום ספר התניא להתחלתו — ע"ד

36) קיצורים והערות לתניא ע' מח
ואילך.

37) שם ע' ג. ועיי"ש בארוכה עון
ביאורים.

38) שם ריש ע' נב.

39) וכהפי' (שם ע' נב) ב"משביעים אר-
תו — מלשון ומשביע לכל חי רצון",
היינו שהשבועה משביעה את האדם עם
הכחות הנצרכים לו למלחמת היצר כו'.
39*) וכמרו"ל (ראה לעיל ס"ה): חוץ
מנשבע כו'.

אף דשם איירי בשבועה שאוכל ולא אכל
— הרי ע"י השבועה עכ"פ מתקשר (עם
המעשה), ובל' ההלכה: איסורו (דהשבועה)
חישובו (למעשה האכילה) — בכורות י, א.
וראה צסע"נ כללים בערכו.

40) ראה לקו"ת שמע"צ פג, סע"ב
ואילך. וכענין כריתת ברית — ראה תו"א
יג, ג. לקו"ת נצבים מד, כ. ועוד.

הציווי לידבק בהקב"ה, ולכן הוא גומל חסדים
כו' כמו שנעשה הקב"ה (אף בגמ"ח כו'
באופן שמצ"ע לא ה' מחוייב בזה).

וי"ל דמכיון ד"גבו תדבוקן" הוא בדרך
ציווי, אי"ו אמיתית ענין הדביקות (ראה
לקו"ש שם ע' 62 ובהערה 56), ולכן כ'
תוצאה מדביקות זו ה"ה (רק) "גומל חס'
דמ כו" — ענין שיש מקום (גם מצד
מציאות האדם) להדמות להקב"ה.

אבל הדביקות דבחי' חסיד היא בבחי'
ביטול לגמרי, ומצד דביקות זו ה"ה מת-
נגה "כמו שעשה הקב"ה" גם בענינים ש'
מצד מציאותו הוא אין מקום להדמות לו ית'.

שבת בסגנון תורת החסידות:

ארו"ל יי, "חביבים ד"ס מדברי תורה. והטעם, כי ד"ת הם הציונים של מעלה אשר האדם מוכרח לקיים; ולכן עבודת האדם בקיום המצות מראה על התקשרות בהקב"ה בדרגא שמקיים בפועל מה שנצטווה בפירושו.

אבל דביקות האדם בהקב"ה שע"י ד"ס היא פנימית יותר, דזה שאינו מסתפק במה שציוותה תורה ומחמיר ע"ע בגדרים וסייגים, מורה שקיום המצות שלו הוא ברצון ותענוג פנימי, והדביקות בהקב"ה היא פנימית יותר.

ואף על פי כן הוא עדיין מציאות בפ"ע, אלא שרצון שלו וחפצו הם באיקות; למעלה מזה בחי' חסיד, ובפרט הדרגא ד"איוזה חסיד המתחסד עם קונו כו' יתיר מגרמי' כו' ומסר גרמי' יי, היינו, שאינו מציאות ל- עצמו כלל, וכל מציאותו הוא רק לגרום נח"ר לבוראו.

ובהתאם לג' בחי' הנ"ל בעבודת האדם, יש ג' בחי' אלו מלמעלמ"ט — כהגילויים מלמעלמ"ט: (א) בחי' המחשבה — שאין בה מקום כלל למציאות ולדבר שחוץ ממנו, ומבחי' זו נת-הוו עלמין סתמיים שהם בטלים במקורם יי, (ב) בחי' דיבור — שנותן מקום גם לעולם שבהרגשתו הוא במציאות בפ"ע; אלא דאופן ההתקוות הוא —

שבחי' הדיבור יורד ומשתנה להיות בחי' מעשה יי, (כי בחי' הדיבור מצ"ע — אף שנותן מקום לזולת, אבל ענינו הוא גילוי אלקות, ובכדי שיתהווה עולם שאין נרגש בו גילוי אלקות צריך לירד ולהשתנות לבחי' מעשה). (ג) בחי' מעשה שהוא חיצונית דכח האלקי המהווה — שנעשה נפרד כב"י, יכול, ומלוכש ממש בתוך העולמות יי.

יב. ולפ"ז יש לבאר הג' חילוקי דינים בשביתת שבת:

ע"י יחוד האדם באלקות שמצד קיום המצות מצד עשי' ופעולה שלו, שהוא יחוד חיצוני, נרגשת אצלו בחי' חיצונית דאלקות, ולכן נרגשת אצלו שביתת הקב"ה מהעשי' בפועל (החי' צונית של השביתה דלמעלה), לכן מה"ת אסר רק בעשיית מלאכה.

מצד דביקות הפנימית באלקות שע"י ד"ס, הרי מאיר אצלו אלקות בגילוי והוא דבוק בכח הדיבור ש-למעלה, ולכן נרגשת אצלו גם שביתת הקב"ה מבחי' הדיבור.

[ועוד נקודה בזה: ע"י הדביקות בהקב"ה הרי "עבד מלך מלך" יי, וגם דיבורו (דבר מלך שלטון) חשוב מע"י שה, וע"ד מרז"ל יי, "צדיק גוזר ו-הקב"ה מקיים", ויתירה מזו ארו"ל יי: "אמירתן של צדיקים מעשה"].

(45) ראה המשך תרס"ו שם.

(46) וכיוצא שה' עולמות בי"ע הם בחי' מתדומ' (תו"א ע"ה, ב. לקו"ת בלק שם, וראה בארוכה אוה"ת ואתחנן ע' ריו ואילך, ובכ"מ).

(47) תנחומא צו יג (הובא בפרש"י בהע' לותך יב, ח). ספרי דברים ו. ב"ר פט"ז, ג. (ובשבועות מז, ב: עבד מלך כמלך).

(48) ראה שבת נט, ב. כתובות קג, ב. סוטה יב, א. תנחומא וירא יט.

(49) מדרש לקח טוב חיי שרה כג, יב.

(41) ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. סנה' פ"א ה"ד. ע"ז פ"ב ה"ז. שהש"ר ע"ה"ס (א, ב) כי טובים דודין מיין (ב).

(42) ראה לקו"ת מטות (פה, א) שע"י דקדוקי סופרים נתעורר האהבה רבה, ע"ש.

(43) זח"ב קיד, ב. זח"ג רכב, ב. הק' דמת תק"ו א, סע"ב. וראה תניא פ"י.

(44) ראה שעה"ה"א שם. תו"א ע"ה, א. לקו"ת בלק וש"ש שם, ובכ"מ.

ש„דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה" — דמצד הדבירות בה' אחד נרגש אצל האדם השביתה דלמעלה מבחי' דיבור.

ואעפ"כ הזהיר רק על השביתה מדיבור ולא הזהיר על השביתה מ"מחשבה, כי התורה על הרוב תדבר, והדבירות דבחי' חסיד שייכת רק ביחידי סגולה יי.

(משחת י"ט כסלו תשח"י)

ו„חסיד" שאינו מציאות לעצמו כלל, מאירה אצלו גם בחי' מחשבה שלמעלה שאינה נותנת מקום למציאות זולתו ית'; ולכן הוא זהיר גם ממחשבת מלאכה כי מצד דבירותו באלקות נרגש אצלו שביתה הקב"ה גם מבחי' מחשבה.⁹⁰

יג. ועפ"י מובן מה שבסיום התניא מקדים אדה"ז הביאור דפנימיות בחי' זכור ש„היא הכוונה בתפלת כו' לדבקה בה' אחד" — כי בזה מוסיף ביאור בזה שהאדם צריך לשובות מדיבורים גשמיים „כמו ששבת ה'" (— אף

50) בלקו"ת שבת שובה (סו, ג) ובכ"מ מבואר דזה דבשבת „דבור אסור הרהור מותר" — כי בשבת שובת הקב"ה מבחי' דבור והעולמות מקבלים חיותם מבחי' מחשבה (עולם הבריאה), ולכן הרהור מותר.

ואין בזה סתירה להמבואר בפנים, כי מובן שיש שביתה מכל המדרגות גם מבחי' מחשבה (ראה לקו"ת שם (בחצ"ע"ג) : ועלמין סתמין מתעלים יותר כו', וראה לקו"ת אמור (ד"ה את שבתותי, תו"ח ד"ה זכור את יום השבת, ועוד) דיש שבת תתאה ושבת עלאה כו' ע"ש) אלא דבהארם למטה נרגשת רק השביתה מבחי' דבור שמשם הוא מקור חיותו, ורק אצל „חסיד" נרגש גם השביתה מבחי' מחשבה — וראה לעיל הערה 9*.

51) וי"ל דמה שאדה"ז מקדים הביאור דבחי' זכור בפנימיות הוא נוגע גם לאוסן הנהירות בדיבור : דקא ע"י הדבירות בה' („לדבקה בה' אחד") יכול להיות הנהירות מדיבור בתכלית („שום שיחה בטילה").*

(*) ולהעיר מהמבואר בקוני עה"ח (פ"ט ואילך) דבכדי שתהי' העבודה דייחיות כדבעי הוא מצד ההרגש דייחיות (ראה תו"א (ע, ג) דשמור וזכור הם בחי' ייחיות וייחוע), אף שאמיתית העבודה דייחיות שייכת רק ביחידי סגולה.

משפטים

און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב⁶ והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו, און⁷ ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים⁸ והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. רש"י הי' דורש מקרא זה כמין חומר, מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה

(6) בכמה מפרשים (מושב זקנים עה"ת, רא"ם, ריב"א, משכיל לדוד ועוד) הקשו ד"לא תגנוב" דעשה"ד (יתרו כ, יג) מיירי בגונב נפשות (ראה רש"י שם) והו"ל להביא מ"לא תגנובו" (קדושים יט, יא) שמדבר בגונב ממון [וראה חזקוני, משכיל לדוד ועוד שהגיהו דצ"ל לא תגנובו].

וראה רא"ם שתיריך: י"ל דה"ק און ש' שמעה בסיני לא תגנוב בדרך כללות שנכללה בו גם אהרת לא תגנובו דמיירי בממון (ובפרט שכל המצות נכללות בעשה"ד — כפרש"י לקמן (כד, יב) מרס"ג).

ועד"ז י"ל ג"כ במ"ש רש"י אח"כ „און ששמעה על הר סיני כי לי בני עבדים" (שאינו בעשה"ד כ"א בפ' בהר כה, גה)) — שנכלל בדיבור הראשון „אנכי גו' אשר הוצאתי מארץ מצרים מבית עבדים", וראה פרש"י שם: כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. וראה לקח טוב (נג'ארא) הובא בתו"ש כאן אות קכג.

וי"ל שנכלל גם בדיבור הב' „לא יהי לך גו' " — ע"פ ירושלמי פ"ק דקדושין (סוף ה"ב) „און ששמעה מהר סיני לא יהי לך אלקים אחרים על פני ופירקה מעלי" עומ"ש וקיבלה עלי' עול בוד" (אבל בירושלמי שם ג"כ מסיים „און ששמעה בה"ס כי לי בני עבדים").

ויל"ע באזהרות רס"ג (נדפסו בסידורו), ואכ"מ.

(7) קדושין כב, ב.

(8) בהר שם, גה. וראה לעיל הערה 6.

(9) קדושין שם. ברש"י כתי' אינו, וראה לקמן הערה 44.

א. בפרשתנו עה"פ: „ורצע אדוניו את אוננו במרצע" מפרש רש"י: „ה"ימנית, או אינו אלא של שמאל, ת"ל און און לגז"ש נאמר כאן ורצע אדוניו את אוננו ונאמר במצורע² תנוך אוננו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית"³.

בפשטות כוונתו של רש"י: בפסוק נאמר „ורצע אדוניו את אוננו גו' " — לשון יחיד, ולא פירש אם און של ימין או און של שמאל, לכן מפרש רש"י שהכוונה לאון „הימנית", דלמ"ד גז"ש ממצורע.

אמנם צלה"ב: מאריכות לשונו של רש"י „או אינו אלא של שמאל" (ד"לכאו' מיותר הוא) משמע שבעצם מסתבר יותר שכוונת הכתוב היא לאון השמאלית דוקא, אלא שמוכרח לפרש „הימנית" מצד הגז"ש ממצורע⁴ — וצלה"ב הטעם?

ב. וממשיך רש"י (באותו דבור):

„ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר ר' יוחנן בן זכאי

- (1) כא, ו.
- (2) מצורע יד, יז. כה. כח. בהכתוב שם הלשון „תנוך און המסרה הימנית", אבל בכל דפוסי רש"י וברש"י כתי' הוא כבפנים. וכ"ה במכילתא עה"פ, ספרי פ' ראה קכב.
- (3) מכילתא עה"פ (בשינוי לשון).
- (4) הרע"ב כתב: „או אינו כו' ר"ל או זה (דמהיכא תיתי לומר השמאלית ולא הימנית)"; אבל מלשון רש"י „או אינו אלא כו' " (ובפרט שאינו כותב „אוננו — איני יודע איזו ת"ל כו' " וכיו"ב) משמע דסברא לומר דהוי דוקא של שמאל וכבפנים.
- (5) מכילתא עה"פ (בשינוי לשון).